

Komentář k československo-sovětské smlouvě z 12. prosince 1943 sepsaný Emilem Sobotou

IVO CERMAN

Výročí československo-sovětské smlouvy uzavřené v roce 1943 odstartovalo v roce 2023 podnětnou debatu o tom, jak daleko sahá prehistorie komunistického převratu, který se dříve většinou ztotožňoval až s datem 25. února 1948. Iniciativu v této debatě převzal Ústav pro studium totalitních režimů, jenž v únoru 2023 zorganizoval seminář s názvem „Vítězný únor“ *nepadl z čistého nebe*, na sklonku téhož roku ještě speciální seminář *Československo-sovětská smlouva z 12. prosince 1943* a v následujícím roce uspořádal konferenci *Československo 1945–1948*. Vybrané příspěvky z obou seminářů byly publikovány jako příloha v časopise *Securitas Imperii*, z konference by měl vyjít sborník.¹ Tyto akce přispěly – novým náhledem na danou problematiku – i do debaty o tom, k čemu všemu se Edvard Beneš ve smlouvě zavázal a zda nebylo nastolení komunistické moci vlastně domluveno již při tehdejších jednáních.

Neméně důležitá je ovšem otázka, jak moskevskou smlouvu vnímali lidé a odbojoví či političtí představitelé v Protektorátu Čechy a Morava. Tuto otázku pomůže osvětlit dokument publikovaný v této edici, neboť předkládá dosud neznámou reakci předního představitele prvorepublikové masarykovské demokracie, právníka Emila Soboty (1892–1945). Historikům je znám především jako autor knihy *Co to byl protektorát*, která je často používána jako základní uvedení do problematiky protektorátní správy. Sobota byl však výrazným právním myslitelem a úředníkem již za první republiky, kdy působil v legislativně-politickém oddělení kanceláře prezidenta republiky. Uvedený post získal již v roce 1921 díky právníkovi a politikovi Josefu Schieszlovi. Ve svém úřadu Sobota nezpohodlněl, jako právník a demokrat měl zvláštní sklon zaměřit se na obtížné otázky, které přinášela doba, studovat je a analyzovat z právního hlediska. Tak se stalo, že ač nepocházel z národnostně smíšeného území, zaměřil se na problematiku (sudeto)německé menšiny v Československu. Tomuto úkolu se věnoval ve spolupráci s Janem Auerhanem a Antonínem

1 Referáty ze semináře *Československo-sovětská smlouva 1943* – Kamil Nedvědický: Legitimita Prozatímního státního zřízení Československé republiky v zahraničí a uzavírání mezinárodních smluv; Jan Cholínský: Projevy nesouhlasu českých a slovenských představitelů protinacistického odboje v zahraničí s československo-sovětskou smlouvou; Jaroslav Rokoský: Na desáté výročí Švehlova úmrtí. Agrárníci a československo-sovětská smlouva z 12. prosince 1943; Jan Kalous: Teorie mostu Východ–Západ, (*Securitas Imperii*, 2023, č. 42–43, s. 261–303); Referáty ze semináře „Vítězný únor“ 1948 *nepadl z čistého nebe* – Jan Cholínský: Milníky na cestě ke komunistickému puči v Československu; Jaroslav Rokoský: Cesta k Únoru 1948 – zákaz agrární strany a perzekuce jejích představitelů; Hana Kuslová: Stíhání Jana Antonína Bati a vedoucích představitelů firmy Bata po druhé světové válce; Ladislav Kudrna: Třídní boj v praxi. Cílená likvidace veteránů RAF, 1945–1948/50 (*Securitas Imperii*, 2023, č. 44, s. 261–303).

Boháčem ve Společnosti pro studium národnostních otázek. Byl to právě Sobota, kdo odborně radil prezidentu Benešovi v krizovém roce 1938 a kdo byl hlavním autorem právnické argumentace proti přestavbě státu, kterou navrhovali sudetoněmečtí političtí představitelé. Při té příležitosti předložil interpretaci Ústavní listiny založenou na důsledném uplatnění práv jednotlivce a pomohl Benešovi argumentovat, že tato koncepce je v rozporu s interpretací sudetoněmeckou, která stojí na kolektivním právu národa.² Sobota byl orientován levicově, jeho ideálem byl anglický labourista Harold Laski. Po „Mnichovu“, ani po okupaci zbytku země Sobota neodešel do zahraničí, ale není ani pravda, že by ukončil práci v kanceláři a skrýval se po celou okupaci na své chatě ve Stříbrné Skalici, jak uvádí česká wikipedie.³ Ve skutečnosti zůstal v prezidentské kanceláři i za působení Emila Háchy, a to až do 14. dubna 1945, kdy jej zatklo gestapo patrně kvůli stykům se západním odbojem. Byl popraven dne 24. dubna 1945.

Teprve po jeho smrti začala vdova Ludmila Sobotová shromažďovat a vydávat úvahy, které její manžel sepisoval během okupace. Sobota byl totiž již od mládí velmi aktivním publicistou a nedokázal v psaní přestat, ani když za války nemohl své texty uplatnit. V době svého působení v prezidentské kanceláři psal pravidelné úvodní eseje do Masarykova časopisu *Nová doba*, kromě toho psal jako právník do *Moderního státu* a o menšinách do *Národnostního obzoru*. Na začátku okupace přispěl ještě do bizarní encyklopedie *Naučný slovník aktualit* důležitým heslem o mnichovské dohodě.⁴ Poté se ovšem publikační možnosti zhoršily, takže si psal své eseje již jen „do šuplíku“. Poznamenejme ale, že z tvůrčího přetlaku začal pod pseudonymem Emil Havlík psát dobrodružné knížky pro mládež.⁵ Nás zde však bude dále zajímat jeho politická filosofie.

Jako vysoce postavený úředník prezidentské kanceláře měl přístup k řadě dokumentů a díky právnickému vzdělání věděl, co je důležité. Velkou cenu mají i samotné opisy dokumentů, které sesbíral jako podklad pro svoje eseje. Kvůli obavám psal svoje poznámky perem či tužkou do různých velmi malých sešitků nebo na kousky papíru, které pak v malých obálkách zakopával do země u své chaty ve Stříbrné Skalici. Proto je většina původních rukopisných poznámek rozpitá vodou nebo zcela vymazaná, a tudíž nečitelná. Naštěstí se však hned po válce jeho žena snažila zajistit publikaci těchto esejů, takže s pomocí novináře Václava Cháby a Josefa Schieszla pořídila strojopisný přepis většiny z nich. K vydání tak připravila

2 V první verzi vyloženo v SOBOTA, Emil: *Republika národní či národnostní?* Čin, Praha 1929. Rozvedeno ovšem až v reakci na nacionalistické návrhy v rozšířené verzi TÝŽ: *Národnostní autonomie v Československu?* Orbis, Praha, 1938 a TÝŽ: *Zákonodárné návrhy sudetoněmecké strany z hlediska demokracie*. Jan Laichter, Praha 1938.

3 Viz https://cs.wikipedia.org/wiki/Emil_Sobota (citováno k 21. 11. 2025).

4 SOBOTA, Emil: *Mnichovský protokol*. In: TOBOLKA, Zdeněk Vojtěch (ed.): *Naučný slovník aktualit*, sv. II. Nakladatelství L. Mazáč, Praha 1939, s. 328–329.

5 SOBOTA, Emil: *Stavíme osadu. Jendovy zápisky o založení osady podnikavých chlapců na Jezerce*. Praha, 1941; TÝŽ: *Besedy na Jezerce*. Družstevní práce, Praha 1948. Připravil rovněž román *Jarkův návrat* (původní název *Jarkovo bloudění*).

sbírkou *Co to byl protektorát, Glossy a Válečné paradoxy*. V pozůstalosti je rovněž připravený přepis vybraných článků z meziválečné éry, který poukazuje zejména na krizi demokracie ve třicátých letech. Kromě toho je zde i několik samostatných textů, jako je esej o československo-sovětské smlouvě z roku 1943, kterou přinášíme v této mikroedici. Transkripce se dočkaly také Sobotovy zápisky o ostatních pracovnících prezidentské kanceláře, včetně poznámek o samotném prezidentovi Emilu Háchovi. Z tohoto materiálu se vydání dočkaly jen kniha *Glossy*, kterou vydalo nakladatelství Jan Laichter,⁶ a obsáhlejší *Co to byl protektorát*, kterou vydalo nakladatelství Kvasnička a Hampl.⁷ Sobotův životopis připravila sama jeho manželka Ludmila,⁸ spolehlivější je však verze, kterou přednesl při slavnostní tryzně 6. června 1945 Josef Schieszl.⁹ Ten zde rovněž zmínil Sobotovu odbojovou činnost: „Za války jsme dostávali od Dra Soboty důležité informace, vyznačující se vždy přesností postřehu a střizlivostí v závěrech.“¹⁰

Sobotova pozůstalost byla odevzdána do Archivu Národního muzea v roce 1957, spolu s ní se sem dostaly i nevydané eseje z doby okupace,¹¹ včetně eseje o moskevské smlouvě. Archivář Aleš Chalupa ji při uspořádávání fondu v roce 1981 označil za úvahu nad vnitřními poměry v protektorátu. Díky tomu snad unikla zničení. Text je pokusem zpracovat informaci o naší budoucí poddanosti Sovětskému svazu z hlediska Masarykovy filosofie realismu. Připomeňme si ale nejprve dobový kontext v té podobě, v jaké jej člověk žijící v Protektorátu Čechy a Morava mohl znát. Byla-li smlouva podepsána v Moskvě 12. prosince 1943, zprávy o ní byly doma známy velmi rychle. Například státní prezident Emil Hácha a protektorátní vláda zveřejnili písemné odmítnutí již 16. prosince 1943 a Kuratorium pro výchovu mládeže svolalo protestní demonstraci proti tomuto aktu také na prosinec.¹² Londýnská vláda prezentovala uzavření československo-sovětské smlouvy ve sbírce dokumentů *Úřední věstník československý* dne 11. května 1944.¹³ O tři měsíce později, 10. srpna 1944, napsal Emil Sobota svou esej.

Sobota tedy začíná tím, že text smlouvy již zná, ale neví, co znamená. Při nedostatku zpráv od západního i východního exilu se pokouší interpretovat význam smlouvy s použitím své realistické metody. (Nejprve si výčtem možností stanoví cíl, o který můžeme usilovat, pak vyjde z takového výkladu výchozí situace, který je nejhorší možný.) Výsledek ovšem příliš realisticky nepůsobí. Sobota se domnívá,

6 SOBOTA, Emil: *Glossy*. Jan Laichter, Praha 1946.

7 SOBOTA, Emil: *Co to byl Protektorát*. Kvasnička a Hampl, Praha 1946.

8 SOBOTOVÁ, Ludmila (ed.): *JUDr Emil Sobota In memoriam*. Kvasnička a Hampl, Praha 1945.

9 *Archiv Národního muzea* (ANM), Pozůstalost E. Sobota, k. 14, inv. č. 278, Proslov Dr. Schieszl 6. 6. 1945, nestránkováno.

10 Tamtéž.

11 ANM, Pozůstalost E. Sobota, zahrnující i pozůstalost jeho manželky Ludmily, má celkem 21 kartónů.

12 BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Prostor, Praha 2019, s. 466–467.

13 LINDOVÁ, Barbora: *Československo-sovětská smlouva z prosince 1943 a její reflexe v dobovém tisku* (Diplomová práce). Filosofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2013, s. 38.

že „naším“ zájmem je přechod od formální demokracie k „demokracii materiální“, a tudíž nastolení co „nejlidovějšího režimu“. Byť tato slova mohou připomínat komunistické teze, jak je známe z preambule k Ústavě z 9. května 1948, odpovídají ve skutečnosti způsobu, jakým se uvažovalo už za první republiky. Za podobně znějícími slovy se však skrývaly odlišné významy. Vzdor snaze o realismus zůstávají naivní i Sobotovy předpoklady o tom, co Sověti budou od Čechů a Slováků chtít a v čem se budou muset omezovat. Očekával, že lidový sovětský režim bude muset připustit určitou svobodu, aby podchytil chuť obyvatel budovat zemi zničenou válkou. Zrovna tak předpokládal, že Sověti na nás budou brát větší ohledy, aby měli mezi Slovany nějaké upřímné stoupence, když s Poláky a Bulhary mají napjaté vztahy. Netušil, že Rusům je toto vše úplně jedno a lidé skutečně aktivní budou po válce „po zásluze potrestáni“. Vhled do smýšlení Soboty demokrata této doby nám však poodhaluje i další okolnost, která tvarovala smýšlení některých obyvatel: strach z občanské války.

Zbývá se jen zamyslet nad tím, jak mohl člověk tak vzdělaný váhat nad pravdivostí hrůzostrašných zpráv o sovětském režimu, které zmiňuje na začátku. Již za první republiky bylo přece zpráv o Sovětském svazu dost. Během revolučních bojů proti komunistům v letech 1918–1921 se zprávy z Ruska citovaly jako argument ve vzájemných bojích sociálních demokratů a odštěpených komunistů. Proti bolševickému Rusku (resp. Sovětskému svazu) se razantně stavěl první předseda československé vlády Karel Kramář, výmluvná svědectví o ruském bolševismu a tamních poměrech podávali někteří bývalí legionáři.¹⁴ Přinášely je občas i tiskoviny vydávané agrární stranou a o bolševismu mluvil i T. G. Masaryk.¹⁵ Z druhé strany se ovšem komunisté snažili uvedené zpochybňovat „očitými svědectvími“ a tezemi o vzniku „nové krásnější demokracie“. Již v době těchto prvních bojů přinesl takovou vyhanou cestopisnou zprávu spisovatel Ivan Olbracht.¹⁶ Byla zde rovněž ruská a ukrajinská emigrace včetně části intelektuální elity těchto národů, která vydávala svůj tisk.¹⁷ Z historiků se zabýval sovětským státem Jan Slavík, a na sklonku třicátých let Antonín Svatopluk Kalina.¹⁸

14 Viz např. sborník Kramářovy publicistiky – *Odkaz a pravda dr. Karla Kramáře*. Praha 1939. Z legionářských vzpomínkových publikací patří mezi nejvýznamnější dvoudílná práce legionáře Františka ZUMANA: *Osvobozenká legenda: vzpomínky a úvahy o československém odboji v Rusku*. Nákladem vlastním, Praha 1922.

15 MASARYK, Tomáš G.: O bolševictví. In: TÝŽ: *Nesnáze demokracie*. Listopad, Praha 1990, s. 25–35; TÝŽ: O takzvané diktatuře proletariátu. In: Tamtéž, s. 35–45; TÝŽ: Sovětské Rusko a my [1920]. In: FEJLEK, Vojtěch – VAŠEK, Richard (eds.): *Cesta demokracie. I. Projevy, články, rozhovory 1918–1920*. Masarykův ústav, Praha 2003, s. 304–336.

16 OLBRACHT, Ivan: *Obrazy ze soudobého Ruska*, sv. I–III. František Borový, Praha 1920. Srov. s DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, Jana – DAVID, Jaroslav: *Obrazy z cest do země Sovětů. České cestopisy do sovětského Ruska a Sovětského svazu 1917–1968*. Host – Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Brno – Ostrava 2017; ŠIMOVÁ, Kateřina – KOLENOVSKÁ, Daniela – DRÁPALA, Milan (eds.): *Cesty do utopie. Sovětské Rusko ve svědectvích meziválečných československých intelektuálů*. Prostor, Praha 2017.

17 HAŠKOVÁ, Dana: *Osobnosti emigrace z území Ruské říše v meziválečném Československu*. Academia – Slovanský ústav AV ČR v.v., Praha 2023, Praha; NYKL, Hanuš: *Institute a osobnosti ruské meziválečné emigrace v Československu*. Univerzita Karlova – Nakladatelství Karolinum, Praha 2021; VEBER, Václav: *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918–1945*. Karolinum, Praha 1996.

18 SLAVÍK, Jan: *Leninova vláda 1917–1924*. NLN, Praha 2009; KALINA, Antonín Svatopluk: *Krví a žele-*

V mezidobí před začátkem Benešovy prosovětské politiky se o propagaci utopického obrazu Ruska snažili někteří pokrokářští umělci, zatímco jiní levicově orientovaní autoři včetně spisovatele Karla Čapka přispěli do ankety uspořádané novinářem Ferdinandem Peroutkou „Proč nejsem komunistou“. Také katoličtí intelektuálové před sovětským státem a komunismem varovali – např. vydáním překladu knihy *Rudé plameny nad Evropou* s předmluvou filosofa Rudolfa Voříška.¹⁹

Výrazný význam v prosovětské propagandě měla patrně Výstava sovětské architektury v pražské galerii Mánes v roce 1932.²⁰ Šlo o oficiální akci, na níž se podílela státní sovětská kulturněpolitická organizace VOKS²¹ a domácí Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s Novým Ruskem. Prostřednictvím inscenovaných fotografií zde byl prezentován – na počátku světové hospodářské krize – šťastný život v nových městech Sovětského svazu. Reakce našich architektů v časopise *Stavba* ukazuje, že někteří z nich všemu nekriticky věřili.²² Karel Hruža ve svém článku dokonce píše, že podoba sovětských staveb je úzce spojená s novým způsobem života, který v sovětské utopii právě vzniká! Ve stejné době vydala komunistická novinářka Jožka Jabůrková utopistickou knihu *Evička v zemi divů*, která popisuje dobrodružství české holčičky v Sovětském svazu, který tu je prezentován jako země rasové tolerance a štěstí.²³ Aby zakryla, že knihu napsala členka KSČ, vydala knihu pod pseudonymem Ida Ostravská.

Skutečným politickým zlomem však bylo uzavření československo-sovětské smlouvy v roce 1935, po níž začali i někteří nekomunističtí čeští intelektuálové opěvovat Sovětský svaz. Stalin těmto iluzím „vyšel vstříc“ sepsáním nové ústavy, která byla v Československu interpretována masarykovským intelektuálem Václavem Boučkem jako Stalinova dobrovolná rezignace na moc.²⁴ Karel Čapek vyšel vstříc Edvardu Benešovi a tvářil se, že Sovětům nyní věří.²⁵

Nic na tom nezměnila ani aféra francouzského spisovatele André Gidea, který české levicové intelektuály ohromil svou kritickou zprávou o cestě do sovětského Ruska.²⁶ Odpovědí z těchto kruhů mu byla poetická kniha z pera S. K. Neumanna²⁷

zem dobytou československé samostatnosti. Vl. nákladem, Praha 1938.

19 *Proč nejsem komunistou*. Lidové noviny, Praha 1990; DUCATILLON, Vincenc – DANIEL-ROPS: *Rudé plameny nad Evropou*. Vyšehrad, Praha 1937.

20 O výstavě, která se konala ve dnech 29. 11. až 11. 12. 1932 viz <https://databazevystav.udu.cas.cz/cz/detail/soudoba-architektura-sssr> (citováno k 5. 11. 2024).

21 VOKS = Всесоюзное общество культурной связи с заграницей.

22 MALOZEMOV, J.: Plánování socialistického města Velké Záporoží v SSSR. *Stavba*, 1932, roč. 11, č. 2, s. 10–13; JANŮ, Karel: K výstavě sovětské architektury v Praze. *Stavba*, 1933, č. 3, s. 33–35; HANUŠ, Karel: Vztah sovětské školy k výrobě a bydlení. *Stavba*, 1933, č. 3, s. 35–39; TEIGE, Karel: Socialistická rekonstrukce měst. *Stavba*, 1933, č. 3, s. 40–45.

23 OSTRAVSKÁ, Ida [JABŮRKOVÁ, Jožka]: *Evička v zemi divů*. Nakladatelství Karel Borecký, Praha 1932.

24 BOUČEK, Václav: *Příčiny úpadku demokracie*. Nakladatelství Nezávislé Politiky, Praha 1937, s. 75.

25 ČAPEK, Karel: Čeští intelektuálové k nové ústavě Sovětského svazu. In: ČAPEK, Karel: *Od člověka k člověku*, sv. III, Československý spisovatel, Praha 1991, s. 334–335. Původně vyšlo rusky v listu *Pravda*, pak v dalších verzích – viz MĚDÍLEK, Boris a kol.: *Bibliografie Karla Čapka*. Academia, Praha 1990, s. 320–321, č. 2865–2873.

26 GIDE, André: *Návrat ze Sovětského svazu*. Družstevní práce, Praha 1936.

27 NEUMANN, Stanislav K.: *Anti-Gide neboli optimismus bez pověr a iluzí*. Lidová kultura, Praha 1937.

a kritika z pera Julia Fučíka v časopise *Tvorba*. Podle Fučíka šlo v Sovětském svazu „O vytvoření skutečných, zajištěných svobod člověka [...]. O vybudování nové, socialistické společnosti, nové skutečně socialistické demokracie, která bude proto jiná, proto nekonečně dokonalejší [...], protože bude skutečná.“²⁸ I přesto dostaly české levicové kruhy ještě jednu šanci utvořit si realistický názor, když komunista Jiří Weil zveřejnil své zkušenosti z převýchovných táborů v románu *Moskva-hranice*.²⁹ Tuto práci ovšem jeho spolupracovník Fučík označil za „nehorázný protisovětský pamflet. [...] vnitřně i věcně vylhaný“.³⁰ Jednoznačně kritickým náhledem na Sovětský svaz přispěl také bývalý vůdčí představitel KSČ Josef Guttman, jehož dobové texty z třicátých let byly nedávno připomenuty v knize politologa Jaquesa Rupnika.³¹

Emil Sobota se na těchto diskusích podílel. Už v roce 1929 reagoval na stalinistický převrat v komunistické straně esejí „Náš komunismus a politická morálka“³² stejně jako později v roce 1935 na československo-sovětskou smlouvu.³³ O sovětské ústavě sepsal obsáhlou esej, která se od všeobecných naivních reakcí liší svou věcností.³⁴ Konstatuje v ní, že ústava není liberální, protože se řídí principem jednoty státní, a ne liberalistickým principem brzd a protivah. Zatímco v demokraciích zaručují – podle jeho výkladu – ústavy přirozené právo občanů proti nepřirozenému zlu státu, sovětská ústava nabízí spíš ochranu před sociálním útlakem. Sobota si všimá, že v sovětské ústavě mají sice občané právo na práci, ale nikoliv svobodu pracovní a svoboda vyznání je zajištěna svobodou protináboženské propagandy. I přesto končí pozitivním hodnocením, že Stalinova ústava je projevem upřímné snahy pokračovat v sociálním pokroku, kde jedinec sice není středem, ale přesto jde o férový pokus nalézt rovnováhu mezi osobností a společností.

Sobotova interpretace se však nápadně podobá myšlenkám, které mu sdělil prezident Beneš v rozhovoru, který měli v roce 1937.³⁵ Nová hlava státu mu tehdy odhalila bezzásadové či „realistické“ dno své politiky vůči Rusku. Beneš tvrdil, že už není tím teoretikem, jakým byl na začátku své kariéry. Řada situací, v nichž se musel rychle rozhodnout, jej údajně přinutila uplatňovat „politiku menšího zla“. Politika brzd byla prý nutná jen ve starých liberálních demokraciích. Z toho lze odvodit, že podle prezidenta Beneše Sovětský svaz asi již takové liberální nástroje nepotřeboval.

28 FUČÍK, Julius: ... *Tvorba*, 1936, č. 49, s. 769–770. Citováno v HOŘEC, Jaromír: *Doba ortelů. Dokumenty – Vzpomínky – iluze a skutečnosti*. Scholaris, Praha 1992, s. 73.

29 WEIL, Jiří: *Moskva-hranice*. Družstevní práce, Praha 1937.

30 HOŘEC, Jaromír: *Doba ortelů*, s. 78.

31 RUPNIK Jacques (ed.): *Josef Guttman a osudy střední Evropy mezi Hitlerem a Stalinem. Ústav pro studium totalitních režimů*, Praha 2023.

32 ANM, Pozůstalost E. Sobota, k. 7, inv. č. 150, SOBOTA, E.: Náš komunismus a politická morálka. *Naše doba*, 1928–1929, roč. 36, č. 7 (15. 4. 1929), s. 385.

33 Tamtéž, SOBOTA, E.: My a sověty. *Naše doba*, 1934–1935, roč. 42, č. 5 (1935), s. 257.

34 Tamtéž, SOBOTA, E.: Květnová ústava Sovětského svazu. *Naše doba*, 1936–1937, roč. 44, říjen 1936.

35 ANM, Pozůstalost E. Sobota, k. 13, inv. č. 221, odpovědi E. Beneše z 13. 2. 1937.

Jak vidno, byl v těchto věcech český intelektuál ochoten nasadit si „brýle mámení“ už v době svobodného přístupu k informacím. V době okupace pak Sovětům napomáhala nacistická snaha pokračovat v šíření špatných zpráv o sovětských poměrech. Sobota sám se v poznámkách zmiňuje o tom, že v listopadu 1943 četl knihu s výpověďmi vojáků Ludvíka Svobody, v níž popisovali skutečné poměry v Rusku.³⁶ Podíváme-li se na produkci nakladatelství Orbis, zjistíme, že vydalo též knihu o zážitcích českých sedláků v Sovětském svazu.³⁷ Výsledkem však mohla být „obránná reakce“ mnohých čtenářů – takovýmto zprávám nevěřit a odvodit si, že opak je pravdou.

Tímto způsobem snad mohlo vzniknout i v realistovi Emilovi Sobotovi rozpoložení, které zachycuje jeho esej. Pokud bychom v ní hledali poučení o tom, jak velkou míru realismu vůči Rusku si během okupace zachovaly rozhodující vůdčí osoby českého protinacistického odboje, pak to není příliš povzbudivé čtení. Pomůže nám ale pochopit, jak takový způsob myšlení vznikl.

Ediční zásady

Edice se řídí zásadami transliterace, to znamená, že přepisuje text tak, jak byl napsán. Předlohou pro edici je strojopis, který očividně vznikl přepisem z nedochovaného rukopisu. Bez zásahu je ponechána i interpunkce, ačkoliv zde občas zjevně chybí čárky. Podle vžitého úzu jsou přípisy editora označeny hranatými závorkami. Běžné zkratky jako atd., např. nejsou rozepsány, méně obvyklé zkratky jsou rozepsány také v hranatých závorkách. Vzhledem ke krátkosti textu nejsou rozlišovány vysvětlivky o kontextu a poznámky s textovými informacemi. Oboje má formu poznámek pod čarou a je číslováno průběžně. Odlišnosti od dnešního pravopisu nejsou označeny (sic!), neboť by takových upozornění bylo příliš mnoho. Chyby vzniklé při přepisu z rukopisu do strojopisné varianty jsou ve správné variantě v poznámkách pod čarou (např. Kdybi – Kdyby).

36 Tamtéž, k. 7, inv. č. 164, poznámky k E. Háchovi, poznámka k 15. XI. 1943, nestránkováno. Šlo o knihu ROLAND, H.: *Váleční zajatci vypovídají. Podle úředních dokladů sestaveno z příkazu Německého státního ministerstva pro Čechy a Moravu*. Orbis, Praha 1943.

37 [Anonym]: *Krev a slzy. Osud českých sedláků ve znamení srpů a kladiva: co vypravují naši krajané*. Orbis, Praha 1943.

[O československo-sovětské smlouvě z roku 1943]

EMIL SOBOTA

Zdroj: Archiv Národního muzea, Pozůstalost Emil Sobota, k. 7, inv. č. 177, nestránkováno

[Obálka]

[Archivářovou rukou dopsáno:]³⁸ Úvaha z 10. 8. 1944 o poměrech v Protektorátě a ve světě (Úvodník pro Národní dobu?³⁹ 1944 11. l. stroj[opsis]⁴⁰

10. VIII. 1944

Povrchní, ilusivní enthusiasm, s nímž se valná část české veřejnosti oddávala perspektivě, kterou nám otevřela smlouva mezi ČSR a Sověty z m[inulého] r[oku],⁴¹ byl pro nás stejně nebezpečný, jako jakákoli povrchnost jiná, s níž se kdy v našem národním životě setkal český realism.⁴² Bude zapotřebí také do této iluze vpustiti náležitou dávku realistické lučavky; lituji, že to nečiní zahraniční rozhlas ať už ze západu nebo z východu. Snad má pro to důvody, které nestačíme pochopit. Připouštím. Tím spíše musíme si my tady umět sami věc dobře rozložit, abychom pro zkoušky, které nastanou, nebyli příliš slabí a nepřipravení.

Bohužel povrchnost a nepřipravenost ukazuje své ruby právě nyní, kdy se východní fronta kvapem blíží. Lidé, kteří do nedávna ještě ve svých hospodách připíjeli „Pepíkovi“⁴³, představující si jej po vzoru koaličního politika à la Švehla⁴⁴, kteří si říkali, že Rusko zakopalo „bolševický tomahavk“, aby jej zaměnilo slovanstvím a protiněmectvím, kteří se kasali, že „my Češi se vyznáme v tlačení“ a že „už ty Rusy, až přijdou, naučíme dívat se na Němce, na střední Evropu atd.“, stávají se nyní zamlklými. Trochu pobledli mnozí z těch, kdož slibovali, že „my budeme právě na rozhraní mezi sociálním revolucionismem východu a demokracií západu“,

38 Fond byl uspořádán roku 1981 Alešem Chalupou.

39 V *Naši době*, kam psal Sobota před válkou, již takové eseje během protektorátu nevycházely, takže tuto možnost můžeme vyloučit.

40 Vzhledem k občasným vynechávkám jde o strojopisnou transkripci Sobotova rukopisu učiněnou jinou osobou, snad Václavem Chábou, po jeho smrti. Sobota zapisoval svoje eseje ručně do sešitů, které zakopával v zemi, časem byl však inkoust rozmočen a texty se stávaly nečitelnými. Tam, kde je smysl vynechaného slova zřejmý, je doplněno v hranatých [závorkách].

41 Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik z 12. prosince 1943. In: GRONSKÝ, Ján (ed.): *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa*, sv. I. Academia, Praha 2005, dok. 14, s. 450–453. Příložená memoranda jsou publikována v NĚMEČEK, Jan – NOVÁČKOVÁ, Helena – ŠTOVÍČEK, Ivan – TEJCHMAN, Miroslav (eds.): *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945. Dokumenty*, Díl 2. Státní ústřední archiv v Praze, Praha 1999.

42 Zde Sobota připouští, že následující úvaha bude vedena v duchu Masarykovy filosofie realismu.

43 Miněn sovětský diktátor Josef Vissarionovič Stalin (1878–1953).

44 Antonín Švehla (1873–1933), předseda agrární strany, jeden z mužů 28. října, v letech 1922–1929 předseda vlády (vyjma krátkého období 18. 3. 1926 – 12. 10. 1926, kdy byl premiérem Jan Černý).

v tom že „bude naše veliká šance“, že budeme „vyrovnávati dva účty“ a pronášeli podobné pyšné svatořeči. Nyní, když sem přicházejí různí ti běženci z Haliče a Rumunska, z nichž většina sice Němce nemiluje o nic více nežli my, ba jejichž zkušenosti s nimi jsou mnohem krvavější, nežli naše, kteří ale přesto se hrozí příchodu sovětských vojsk, tu oni naši povrchní entusiasté jsou zaraženi. Jest pravda, že G. P. U.⁴⁵ není o nic lepší [2] nežli Gestapo⁴⁶? Jest pravda, že v patách za sovětskou armádou jde občanská válka, že v obsazených městech periferie zaplavuje města, že intelligence, ať její zásluhy o protiněmecký odboj byly jakékoli, stává se předmětem stejné třídní nenávisti, jako šlechta, kapitalisti a germanofilští kolaboranti? Že denunce slaví tam všude své orgie a stává se nepostižitelnou chorobou veřejného života, proti níž není léku, protože k ospravedlnění není soudů a času? Že hospodářské otázky se řeší podle hotových, přinesených modelů, bez ohledu na zvláštnosti nového prostředí? Že v patách za těmito pokusy o rychlou transplantaci sovětského hospodářství přichází bída, nedostatek a masový hlad? Že vlády osvobozených zemí se ponechávají při funkcích jen potud, pokud jsou naprosto poslušným a pasivním nástrojem onoho ducha, který přichází s prapory sovětského vojska? Jinými slovy, že německý ďábel jest vyháněn ruským Belzebubem a tj. vlastně to celé osvobození?

Nepravím, že naši lidé věří těmto líčením. Ale rozhodně jsou přemnozí jimi velmi sprázeni, zatím co na druhé straně z nich čerpá zase ona část komunistických mas, která si nedovedla představit sociální revoluci u nás nikdy jinak nežli jako zničení všech, kromě vrstvy nekvalifikovaného a trochu snad i kvalifikovaného dělnictva, nadějí, že přece jen dojde na jejich slova a naděje.

My tady dnes můžeme těžko kontrolovati, co jest na líčeních těchto přestrašených běženců pravdy a co jest jen výsledkem strachu či německé propagandy. My si také ztěží můžeme představit, za jakých poměrů dochází v tom či onom území k okupaci, neboť svět v posledních pěti letech byl před námi uzavřen. Jeho obraz se u nás zakmitnul jen tu a tam, [3] kuse a pohlédnout doň jsme mohli vždycky jen brýlemi nějakého mámení. I když hlasy z dálné ciziny,⁴⁷ i když hlasy našich vlastních přátel z druhého břehu,⁴⁸ jichž nitro nám bylo vždycky známo a jistě se nezměnilo, k nám dolehnou a dodávají nám mysli, často si řekneme: Jak můžeme na jejich hlasech poznati, zda to, co říkají, jest opravdu myšleno na sto procent pravdivě? Zdali v tom či onom, co řekli, není jen uklidňující slovo k velmi zneklidňujícímu faktu? Úsměv kráslicí velmi smutnou nebo strohou ale nezbytnou skutečnost?

45 Celá zkratka OGPU, tedy Objeđinonnoje gosudarstvennoje političeskoje upravlenije (Объединённое государственное политическое управление), česky Sjedenocená státní politická správa. Sovětská tajná policie zřízená roku 1922. V době psaní Sobotovy eseje však již dávno přejmenovaná a známá pod zkratkou NKVD.

46 Geheime Staatspolizei, tajná policie německé třetí říše, založená roku 1933.

47 Tj. z londýnského exilového centra.

48 Tj. z moskevského exilového centra.

Nuže jsme-li jednou v takovéto situaci, nezbyvá nám nic jiného nežli co v ní udělá každý rozumný a realistický člověk. Postaviti si předpoklady co nejnepříznivější a říci si, jak to jest s naší věcí, jestliže právě tyto předpoklady dlužno vzíti v úvahu. Bude-li skutečnost pro naši věc příznivější, jsme-li tedy škarohlídy, když si dáváme tyto preddisposice, tím lépe pro nás a naši věc. A pak si ovšem od počátku musíme býti vědomi toho, co jest naše věc ve svém jádru. Oč nám doopravdy v podstatě jde, co je náš životní zájem a co jsou pro nás pouhé vedlejšíosti, na nichž vůbec, anebo alespoň tak tuze nezáleží.

Tož především nám životně záleží na tom, co bychom nazvali „materiální demokratisací světa“.⁴⁹ Aby se ve světě opravdu začalo vládnout pro lid, lidu, pro jeho nejširší kruhy, aby řízení veřejných věcí bylo oduševněno vskutku zájmem lidu v jeho veškerenstvu, nikoli zájem tříd a skupin, v nichž se bude vládnouti proň, bude také záhy vykonáván jím, lidem. Chápeme, že v některých národech, kde nejširší vrstvy lidové byly příliš dlouho vyděděny z politické účasti, ba kde po případě i kulturní bohatství těchto národů nebyvalo jím sdělováno, nemůže tomu [4]⁵⁰

Bude-li tomu tak, pak – věřím – lid bude povznesen do té míry, že vláda v zemích, v nichž se bude vládnouti proň bude záhy také vykonávána jím, lidem. Chápeme, že v některých národech, kde nejširší vrstvy lidové byly příliš dlouho vyděděny z politické účasti, ba, kde po případě i kulturní bohatství těchto národů nebyvalo jím sdělováno, nemůže tomu tak býti hned. Že zde budou lidové instituce prozatím nahrazeny vládou „tvrdé ruky“, která má připraviti předpoklady pro vládu lidu pro opravdovou demokracii i formální. Čím který národ jest pro materiální demokracii připravenější, tím jest zralejší i pro demokracii tuto. Domníváme se zatím, že náš lid opravdu má pro toto právě dispoice obzvláštní. Zdali dostatečné, to se ovšem teprve má ukázati. Za prvé republiky učinil k tomu cíli veliký pokrok, ale nedosáhnul ho ještě, ježto tu byly veliké spory, v nichž se rozhodovalo o jeho hospodářských osudech a v nichž účast lidových institucí byla vyřazována.

„Materiální demokratizace“ v sobě již chová jako samozřejmý důsledek naši národní záchranu. Zřízení, v němž jde opravdu o vládu pro lid nemůže znáti národů panských a helotů; v němž je nemožné, aby dělník jednoho národa byl pánem dělníků jiného národa. Myšlenka materiální demokratisace světa jest myšlenkou mezinárodní a nic jí není [cizejší] nežli to, aby národ jeden sílil požíráním národů druhých. Ovšem není vyloučeno, že některý národ ohrozí sám sebe tím, že se postaví proti celkovému vývoji světa anebo, že malý národ může se ohroziti bratrovražednou válkou, která jest ale zase právě tehdy nutná, jestliže podstatná jeho část nedovede včas pochopit směr světového pokroku anebo brání-li se mu ze

49 Tezi, podle níž by měla „formální demokracie“ být nahrazena demokracií „hospodářskou“, zastávala už mainstreamová politická filosofie první republiky. Viz např. KREJČÍ, František: *Český socialism. Budoucnost*, 1918–1919, roč. 1, č. 1 (červen 1918), s. 1–5; SVOBODA, Emil: *Demokracie jako názor na život a na svět*. Státní nakladatelství, Praha 1927, s. 20; KOZÁK, Jan B.: *Proslovy k neviděným*. Svaz národního osvobození, Praha 1935, s. 177.

50 Chybí návaznost.

zatvrzelé sobětnosti. Ovšem i tehdy, chce-li zase jiná část [5] předběhnouti tento vývoj rychleji, nežli celkové světové tempo udává. Velkému národu bratrovražedná válka může, ale nemusí uškodit. Malému škodí vždycky, a nejčastěji jej ohrožuje v samé jeho existenci.

Z toho co jsme si tu řekli, jest tedy patrné, jaká je naše věc: pokrok směrem k světové lidovládě⁵¹ a k uchování našeho národa uprostřed lidovládného světa. To je jádro naší věci. – pokud možná doufáme toho dosáhnouti bez bratrovražedné války v našem národě, a pokud možná hned od počátku prostředkem této formální demokracie.

A nyní tedy: předpokládejme, že všechny ony hrůzy a stíny, o nichž se nám nyní tolik vypráví, že se děje ve stopách postupujících sovětských armád, jsou skutkem. Je-li tomu tak, čeho se máme obávati především pro onu, právě vytčenou svou věc v jejím jádře? A do jaké míry se máme obávati oněch průvodních zjevů, které nás tak zdálky straší, pro naše vlastní poměry? Jinými slovy, máme příčiny, abychom v něčem korigovali svůj názor, že síly přicházející z těchto příznaků, znamenají pro nás osvobození, ať se děje cokoliv?

Za prvé si musíme říci, že ovšem nemáme, pokud jde o středisko,⁵² jimiž máme býti ovlivněni, mnoho na vybranou. Jest tu centrum německé – dnes nacistické, zítra možná trochu jiné; které však prokazuje všechny znaky národní bytosti přezrálé, protirevoluční, která sama za sebe není již s to se obroditi ve společnost opravdu lidovou a mezinárodně demokratickou.

Ve sféře, v níž toto centrum určovalo samo o sobě všechny zákony politického vývoje, nebylo by nikdy národní rovnosti, nebylo by ani rovnosti v národech, a my tkvící přímo v jádře tohoto organismu jsme v ní odsouzeni ke zkáze. Naše věc nemůže [6] žít v takové sféře a proto si ji⁵³ nemůžeme přát, ani kdyby se nejevila vůči nám tak nemilosrdnou, jako se ukázala, a i kdyby příznaky přicházejícího nového světa jevíly se nám mnohem vlídnější a jemnější, nežli jak jsou nám ve zkazkách oněch zvěstovatelů z východu líčeny.⁵⁴ Tady není výběru, jako není pro člověka, který chce žít a není sketa, výběru, řekne-li mu lékař: Nu, buďte zůstanejte ležet na posteli, snad s menšími či většími bolestmi, snad časem bez nich, ale umřete; anebo přijdete na operační stůl, kde vás čeká zákrok jistě nepříjemný, ale jistě uzdravení.

51 V *Otázce sociální* z roku 1898 T. G. Masaryk naznačil tezi, že toto je celosvětový trend, který se bude do budoucna rozvíjet tak, že u všech národů světa se budou sociální problémy řešit přednostně a bude se zatlačovat nacionalismus. V tezích Břetislava Foustky a jeho žáka Václava Fryčka (*Integrace lidstva*, 1927) pak tyto myšlenky vyústily v tezi, že se všechny země světa budou nakonec vzájemně podobat a dojde k samovolné integraci, která překoná nacionalismy a konflikty.

52 Má být „střediska“.

53 Tj. sféru německého vlivu.

54 Ve větě pravděpodobně při přepisu do strojopisu vypadlo nějaké slovíčko, protože význam není zcela zřejmý. Z kontextu však vyplývá, že Sobota zde vyjadřuje nutnost přijetí „materiální demokratisace“, i kdyby ji část národa nechťela. Na druhou stranu odmítá „bratrovražednou válku“.

Středisko, které [k] nám vyzařuje z východu, jest jediná alternativa naší budoucnosti vedle německé. Prakticky není třetí. Musíme tedy být pro ni, nechceme-li zmírat v německé aféře.⁵⁵ Ale můžeme pro ni být s dobrým svědomím, protože v ní jest budoucnost naší věci: zajištění lidovlády i našeho národa. Ve všech národech, kteří prošli touto aférou, bylo uskutečněno zřízení, o jehož prospěšnosti pro široké masy není pochybnosti. Vyloučení dílčích zájmů a správa obecných věcí v zájmu nejširšího lidu, to se naplnilo. Zabezpečení národních individualit rovněž. U nás jest zabezpečení naší národní svébytnosti pod vyzařováním tohoto východního centra zajištěno tím více, že při našem umístění jest vyloučeno, že bychom se mohli dostat do národního konfliktu s vývojem některého jiného velikého národa, který se k myšlence Sovětského svazu staví pozitivně; zatím co německé národní expansi jsme stáli v cestě na prvním místě.

Naše věc jest tedy při této druhé alternativě našich osudů dobře obstarána a tím jest řečeno vše. Nyní tedy musíme tuto druhou cestu nastoupit, i kdyby byla sebe více trnitá, jestliže ona a jen ona vede nás k cíli. Že se budeme snažiti, aby byla raději [7] méně trnitá, nežli více, jest samozřejmé. Že tedy jest naší povinností, abychom si zajistili co nejvíce i z oněch zájmů naší věci, které nejsou v její podstatě, ale které nám ji činí bližší, snáze uchopitelnou, oněch velmi důležitých „vedlejších“, o nichž jsme si nahoře pravili, že se o ně máme pokusiti „pokud možná“. Tedy o to, kterak se vyhnouti bratrovražednému boji, jenž v národě tak nepočetném, jako jsme my, by byl krajně nebezpečný, a jak obsloužiti své lidové zájmy, svou demokracii materiální, prostředky a způsoby demokracie formální.

My opravdu máme daleko více předpokladů, abychom vešli do naší lidovlády bez občanské války, nežli druzí, zvláště sousední národy. V našem národě nebylo oněch zahálčivých, ale vedoucích tříd, jaká mají Poláci, Maďaři a Němci, resp. pokud u nás byly, nebyly z našeho národa. Pravda, byli mezi námi jednotlivci, rodiny, které do těchto tříd patřily a přesto se snad docela neodnárodnily (ač velká část jich tak učinila). Ale jako uzavřené národní třídy tyto skupiny u nás neexistovaly a neexistují. Tím méně pak naše národní kultura jest v jejich rukou. U Němců, Poláků, Maďarů, národní vzdělanost má do značné míry tradici nelidovou, aristokratickou a velkoměšťáckou. Naše kultura jest kulturou pracujících lidí, vznikla tvořením, které vyvěralo z nejširších mas, kdežto u sousedů naopak tyto nejširší masy byly z tohoto tvoření vyloučeny. Srovnejme jen např. našeho lidového Jiráska⁵⁶ s aristokratickým a protilidovým Sienkiewiczem.⁵⁷ Srovnejme Smetanu⁵⁸ s Wagnerem.⁵⁹ Jest pravda že tato naše lidovost nebyla vždy uvědomělá, jak by její původ předpokládal. Že to byla často cnost z nouze: leckdy snad naše kultura nebyla pyšná, že je lidovou, nýbrž tvá-

55 Sfére?. Vzhledem k pasáži výše zde možná mělo stát „sféře“ a možná opět došlo k chybě při strojopisném přepisu.

56 Alois Jirásek (1851–1930), český spisovatel, autor historických románů.

57 Henryk Sienkiewicz (1846–1916), polský spisovatel, autor historických románů.

58 Bedřich Smetana (1824–1884), český hudební skladatel.

59 Richard Wagner (1813–1883), německý hudební skladatel.

řila se spíše, jakoby říkala světu: Jsem jaká jsem, ale nemohu za to. Buď však jak bud: m[e]zi českým národem [8] a lidem bylo možno v naší době činit vždy rovnítko.

A jako v celém kulturním vývoji, tak tomu bylo i v politice. Tam, kde jsme se svojí politikou byli odkázáni jen na sebe, byli jsme snad často demokraty z musu, ale byli jsme jimi. Zvláště na počátku naší samostatnosti se někteří rozpakovali, zda bychom raději neměli míti krále nežli presidenta, magnáty namísto poslanců, census místo všeobecného práva hlasovacího, ale co se dalo dělat, museli jsme mít republiku, demokratický parlament a všeobecné právo hlasovací, protože jsme neměli sociálních předpokladů pro aristokratické zřízení. Proto u nás formální demokracie zůstala i když u sousedů, kde s ní po první světové válce rovněž začínali, dávno zašla. Že nebyla dosti uvědomělá a silná, aby dovedla eliminovat vliv různých mimopolitických sil do politického určování, že se kuloárním zákulisím stěhovaly do naší kultury [vlivy] finančního a jiného kapitalismu, které by nebyly bývaly obstály před hlasovací urnou, že tyto vlivy se zmocňovaly i našeho tisku a spolu tvořily nekontrolovatelným způsobem veřejné mínění, jest ovšem pravda, ale konec konců nestalo se tak vždy jen z vnitřní slabosti naší lidovlády, nýbrž také pro osamocení malého národa a státu v prostoru, který již dávno nebyl lidovládný. Kdyby kolem nás byly bývaly zůstaly režimy sloužící lidu, byli bychom jistě mezi⁶⁰ bývali z nejpřednějších a nejlidovějších.

Při takových předpokladech z minulosti, na nichž přítomnost ničeho nezměnila (neboť pětileté německé panství ovšem nebylo s to vytvořit v nás, co v nás po celý novověk nebylo – vedoucí protilidovou národní oberšichtu⁶¹ –) můžeme opravdu míti za to, že zlidovění naší republiky v budoucnosti nemusí se díti bojem [9] jedněch proti druhým a diktaturou uvědomělých demokratů proti neuvědomělým. Nemusí – pravím, ač ovšem není zajištěno, že se těmto obětem za každou cenu vyhneme. Záleží to opravdu na tom, jak si v nejbližší budoucnosti povedeme.

Bude tu zapotřebí opět téhož, čemu nás učil Masaryk⁶²: realistické pokrokovosti. Jenomže, kdežto před touto válkou realistická pokrokovost bylo⁶³ často brzdou a jejího hesla pro sebe užívali velmi sugestivně mnozí konservativci, po válce se nesporně uvidí, že realismus bude radikální a vzhledem k desorganisaci světa, ze které k obrodě povede jenom velmi energicky řízený reorganizační plán – že právě ty nejdalekosáhlejší myšlenky a náměty budou asi ty nejrealističtější. To vyžaduje krajní pružnosti a pochopení od celého národa a v prvé řadě od inteligence. Kdyby⁶⁴ socialistický politik nazval naši inteligenci „ideologickým zajatcem konservativního kapitalismu“. To [by] nebylo nepřipadné.⁶⁵ To [by] znamenalo, že tato část

60 „Mezi“ je očividně nadbytečné, buď zde mělo být „byli bychom bývali jedni z“, nebo „byli bychom bývali mezi nejpřednějšími...“. Snad se jedná o chybu toho, kdo Sobotův rukopis přepisoval.

61 Z německého Oberschicht, tj. horní vrstva.

62 Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937), filosof realismu a první prezident republiky Československé v letech 1918–1935.

63 Písařská chyba, má být „byla“.

64 Písařská chyba, má být „kdyby“.

65 Narušená návaznost svědčí o další chybě při strojopisném přepisu.

našeho národa není s kapitalismem spjata osudově a objektivními skutečnostmi, nýbrž chybnými představami a názory. Přesvědčivost revoluce bude nyní daleko silnější, protože revoluční plány dnes již dozrály v řadu sugestivních sociálních skutečností, které se osvědčily při největší zatěžující zkoušce. Dnes již revoluce nebude věcí doktríny, nýbrž velmi reálné reformy. Velká část národa, která nebyla dosud revoluční a z „realismu“, ale nemá protirevoluční zaujetí, není se starým světem spojena svou existencí, bude moci snadno z brzdy státi se setrvačnickem rozvoje.

Ať tak či onak: bude pro nás s výhodou dbáti při budování nové budoucnosti více přímého styku se střediskem, nežli s bezprostředním okolím. My nepotřebujeme začínat tam, kde [10] budou musit začít Maďaři, Poláci, Rumuni, Němci – právě díky oněm vytčeným skutečnostem. Proto budeme snad s to obejít onu etapu primitivní revoluce, která se u těchto národů patrně bude musit absolvovat, a budeme se moci vyšvihnout ihned k revolučnímu budování pozitivnímu. Otázka jest, zda Moskva, jejíž poměr k nám, k našemu národnímu rozvoji, ale i k naší všennárodní lidové frontě jest dnes tak přívětivý, vychází při tomto přátelsky již z rozpoznáním oněch našich specifických předpokladů, které nás dělí od národů sousedních; jsou-li jí známa tato fakta (obeznámiti ji s nimi jest právě svatou povinností našich emigrantů v Moskvě, zvláště našich komunistů⁶⁶) pokládá-li je za podstatná, důvěřuje-li nám pro ně a staví-li se k nám kladně také vzhledem k ni, anebo zda její vztah k nám jest dán situací, ohledy konjunkturálními (např. musí být také k některému malému, zejména slovanskému národu vlídná, jestliže k jiným Polákům, Bulharům atd. její poměr jest v krizi; význam ČSR a politiky Benešovy⁶⁷ pro posici SSSR ve veřejném mínění západních demokracií atd.). Podle vzpomenuté již metody rozboru naší situace počítejme tu opět s předpokladem pro nás nejméně příznivým:⁶⁸ že Moskva opravdu naše mimořádné sociální a kulturní zvláštnosti nezná, že nás hází do stejného pytle jako všechny národy od Dněstru a Bugu na východ a jestliže k nám dnes ukazuje přívětivou tvář, že tak činí jen z důvodů taktických. Dobrá, tyto důvody tu budou až do konce této války a ještě chvilku za ní. Budou tu ještě nějaký čas po, kdy již budeme mít své osudy ve svých rukou. Nuže, není tu příležitost, abychom v časových i věcných mezích tohoto budoucího samostatného rozhodování ukázali, že tyto zvláštnosti u nás jsou, abychom z nich vyvodili onen svůj osobitý politický styl⁶⁹, k němuž jsme již po první válce měli nemalé náběhy, a který, kdybychom v něm dovedli provést společenské přebudo [11] vání se vší energií, by i Moskvu přesvědčil, že naše skutečnosti jsou podstatně jiné, nežli stav našich sousedů a naučil by ji s tím počítati.

66 Moskevské exilové centrum.

67 Edvard Beneš (1884–1948) v letech 1918–1935 ministr zahraničí a v letech 1935–1938 prezident Republiky československé. Již v roce 1935 uzavřel smlouvu se Sovětským svazem, kterou smlouva z roku 1943 obnovovala a rozšiřovala.

68 Zde Sobota opět uplatňuje výše stanovenou zásadu realismu: stanovit si cíl a vycházet z nejhorší možné výchozí varianty.

69 Sobota má na mysli socialismus.

Vždyť konečně tento styl se do jisté míry projevil i ve chvíli našeho největšího úpadku, v letech rozpadu našeho státu a okupace. Vizme, jak se za podobných poměrů zachovali Maďaři, Rumuni atd. Tito národové propadli dříve či později fašismu, jakmile opustili styk s formální demokracií, fašismu se všemi ohavnostmi rasového a vnitronárodního boje. U nás – ať už jsme se ukázali v té době jakkoli slabými, k takovému stupni úpadku přece jen nedošlo. Náš fašism a [rasism?] ani s pomocí okupantů se nedopracovalo⁷⁰ k tomu, aby ovládlo⁷¹ národ. Zůstal vždy jen [odpad?] národního života a jeho nositeli zůstali lidé, kteří ani německým patronům, kteří nad nimi drželi ruku, nejsou ke cti.

70 Chyba při přepisu, má být „nedopracovaly“.

71 Chyba při přepisu, má být „ovládly“.